Zdzisław Libera,Maria Renata Mayenowa

V Międzynarodowy Kongres Slawistów (Sofia, 17-23 września 1963)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 55/2, 621-631

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

IV. K R O N I K A

V MIĘDZYNARODOWY KONGRES SLAWISTÓW
(Sofia, 17—23 września 1963)

1. POLONISTYKA LITERACKA

Znaczenie międzynarodowych kongresów naukowych polega m. in. na tym, że poprzedza je zwykle dłuższy okres prac przygotowawczych, który przynosi wiele cennych rozpraw i wartościowych studiów. A chociaż nie wszystkie one mogą być z tych czy innych względów wygłoszone, stanowią przecież poważny dorobek naukowy i pozostają jako trwały rezultat prac kongresowych.

V Międzynarodowy Kongres Slawistów, który obradował w Sofii w dniach 17—23 września 1963, stał się nie tylko wielką, rzec można — światową manifestacją na rzecz slawistyki, ale był również przeglądem osiągnięć badawczych ośrodków naukowych poszczególnych krajów. Historyka literatury polskiej interesuje przede wszystkim to, jak przedstawia się w skali światowej stan badań nad literaturą polską, co jest głównym tematem zainteresowań naukowych, jakie metody dominują, jak wreszcie wygląda polonistyka literacka na tle innych dziedzin reprezentowanych na Kongresie. Pierwsze wrażenie, jakie nasunęło się uczestnikowi obrad Kongresu i czytelnikowi związanych z nim rozpraw polonistycznych, to wzrost zainteresowań literaturą polską i jej historią oraz bogactwo i różnorodność poruszanych zagadnień. Badania nad literaturą polską rozwijają się bowiem nie tylko w krajach słowiańskich, ale i poza nimi: w zachodnich krajach europejskich (Francja, Anglia, oba państwa niemieckie, kraje skandynawskie, Włochy, Belgia) poza tym na Węgrzech i w Rumunii oraz w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i w Izraelu. Poloniści interesują się zarówno dawną, jak i nowszą literaturą, przy czym zajmują ich głównie badania porównawcze, tj. związki między literaturą polską i literaturami obcymi. Dlatego też wśród tematów zgłoszonych na Kongres znaczną część — można by nawet twierdzić, że większość — stanowiły tematy z zakresu komparatystyki, która jako metoda badawcza przeżywa swój renesans. Mówiąc o komparatystyce mamy na myśli nie tylko tzw. wpływy i zależności literackie, ale wszelkiego rodzaju związki między pisarzami, kontakty między kulturami, wzajemne oddziaływanie w postaci recepcji poszczególnych dzieł i autorów w krajach obcych. Tak pojmowana komparatystyka zatraca częściowo cechy tradycyjne, a wprowadza do zakresu swoich badań również zjawiska socjologiczne, jakimi są życie literackie bądź recepcja społeczna utworów literackich.

Charakterystyczny dla prac kongresowych był brak wielkich syntez. Wyraźną przewagę miały zagadnienia szczegółowe, często ważne i ciekawe, ale nie pretendujące do rangi problemów centralnych. Zjawisko to zresztą dotyczyło nie tylko polonistyki, ale ogółu tematów historycznoliterackich. Można by na pod-

stawie tego spostrzeżenia wysnuć wnioski dalej idące. Obserwujemy obecnie nie tyle rewolucję metodologiczną, ile systematyczne drążenie w głąb, ujawniające się przede wszystkim w obróbce faktów literackich, w gromadzeniu materiałów, w uzupełnianiu zdobytej wiedzy nowymi szczegółami bądź korygowaniu błędów i nieporozumień.

Kongres obradował w pięciu sekcjach: historycznoliterackiej, językoznawczej, teorii literatury (ściślej: lingwistycznoliterackiej), folklorystycznej i historycznej. Zagadnienia literackie zatem występowały zarówno w sekcji historycznoliterackiej, jak w sekcjach teorii literatury oraz folkloru, z tym jednak, że ujęcia tych dwu ostatnich miały charakter specjalny, co spowodowało konieczność wyodrębnienia problematyki w oddzielnych sekcjach.

Trudno byłoby dokładnie scharakteryzować wszystkie referaty zgłoszone na Kongres i na nim przedstawione. Było ich zbyt wiele, niektóre nie dotarły nawet do rąk osób zainteresowanych, toteż przegląd ten z konieczności będzie miał charakter dość ogólny, nie uwzględniając szczegółów godnych często uwagi, a nawet wyróżnienia.

Charakterystykę poloników literackich rozpoczniemy od omówienia tego, co przygotowała strona polska, która przedstawiła pokaźne tomy studiów i czasopism naukowych, obejmujące prace przeznaczone na Kongres [1].

Zagadnienia literatury staropolskiej znalazły dosyć szerokie odbicie w pracach ofiarowanych Kongresowi. Pośród nich sporo jest ciekawych pozycji, interesujących nie tylko specjalistę zajmującego się średniowieczem, Odrodzeniem czy barokiem.

Julian Krzyżanowski wystąpił z doskonale umotywowaną hipotezą w sprawie genezy *Bogurodzicy*, która — w świetle przedstawionych wywodów — powstała najprawdopodobniej u schyłku w. XIV, za rządów Władysława Jagiełły. Nowa propozycja różni się od dawniejszych tym, że w orbitę rozważań wciągnięto tutaj „wszystkie składniki starej pieśni, językowe, liturgiczne, historyczne, oraz jej stronę formalno-gatunkową, by dla ich zespołu znaleźć właściwe miejsce w dziejach naszej kultury średniowiecznej". Dzięki temu otworzyła się nowa perspektywa na genezę utworu, który należy do skarbca kultury narodowej.

W referacie *Średniowieczne i renesansowe tradycje dawnego bajkopisarstwa polskiego* Kazimierz Budzyk omówił ważną rolę, jaką w rozwoju bajki wierszem odegrał Biernat z Lublina jako autor dzieła, które nawiązuje do tradycji renesansowych, harmonijnie uzupełnianych pierwiastkami średniowiecznej kultury literackiej.

Kilka rozpraw dotyczy kultury renesansu i baroku. W pięknym studium *Kochanowski na tle polskiego i europejskiego renesansu* Zofia Szmydtowa nakreśliła sugestywny portret wielkiego poety, ukazując go jako artystę i liryka związanego organicznie z epoką Odrodzenia.

---

[1] *Z polskich studiów slawistycznych.* Seria 2: *Nauka o literaturze.* Redaktor: J. Magnuszewski. Warszawa 1963. — *Studia z dawnej literatury czeskiej, słowackiej i polskiej.* Pod redakcją K. Budzyka i J. Hrabáka. Warszawa—Praha 1963. — *Z teorii i historii literatury.* Pod redakcją K. Budzyka. Wrocław 1963. — „Pamiętnik Literacki", 1963, z. 2. — „Pamiętnik Słowiański", 1963. — „Slavia Orientalis", 1963, nry 2—3. — „Ruch Literacki", 1963, nr 4. — *Tekstologia w krajach słowiańskich.* Pod redakcją K. Górskiego. Wrocław 1963.

Wymienione w niniejszym sprawozdaniu prace polskie mieszczą się w powyższych publikacjach. Odstępstwa od tej reguły zaznaczamy w przypisach.

Janusz Pelc zajął się *Przemianami monologu lirycznego w poezji polskiej schyłku XVI i XVII wieku*, wykazując, w jaki sposób odbywał się proces odchodzenia od modelu liryki renesansowej, wypracowanego w najdoskonalszej formie w twórczości Kochanowskiego. Autor przedstawił ten proces na przykładach Szarzyńskiego, Miaskowskiego, Andrzeja i Zbigniewa Morsztynów oraz Kochowskiego, skupiając się głównie na problematyce liryki intymnej, odznaczającej się dużym zróżnicowaniem stylów wypowiedzi.

Rozprawa Hanny Dziechcińskiej *Kształtowanie elementów beletrystycznych wczesnej prozy pamiętnikarskiej* omawia *Pamiętniki Janczara*. Autorka stara się dowieść, że w utworze tym ujawniła się tendencja do beletrystycznej deformacji opisywanej rzeczywistości i do jej dramatycznego przedstawienia.

Całkowicie nowy i nie zbadany dotąd problem podjął Tadeusz Ulewicz w rozprawie *Związki kulturalne i literackie Polski ze Słowiańszczyzną południowo-zachodnią w dobie humanizmu i renesansu (Kilka uwag i propozycji)*. Temat to szczególnie atrakcyjny dla uczestników Kongresu Slawistów, interesujących się czasami dawnymi. Ulewicz wydobył całe mnóstwo wiadomości o związkach łączących Polskę z południową Słowiańszczyzną, świadczących przede wszystkim o doniosłej roli Akademii Krakowskiej w dobie Kazimierza Jagiellończyka i Zygmunta Starego. Praca Ulewicza olśniewa erudycją i znajomością zagadnień, które autor charakteryzuje zresztą jako otwarte, oczekujące dalszych krytycznych rozważań.

Łukasza Górnickiego jako autora systemu ortograficznego charakteryzuje Przemysław Zwoliński w pracy *„Psalmów kilka słowiańskich" Łukasza Górnickiego i ich pierwowzór*.

Problematyka wieku XVII przedstawia się dość okazale, jest bowiem bogaciej reprezentowana aniżeli literatura renesansu. Być może, iż przyczyna takiego układu proporcji leży w ogólnym wzroście zainteresowań barokiem, jaki dostrzegamy we współczesnej nauce o literaturze.

Początkami baroku w poezji polskiej zajął się Stefan Nieznanowski, prezentując subtelną analizę sposobów poetyckiego obrazowania. Roman Pollak w rozprawie *Ze studiów nad powieścią staropolską (Obserwacje psychologiczne w „Złocistej przyjaźnią zdradzie" A. Korczyńskiego)* przedstawił Korczyńskiego jako wysokiej klasy artystę, którego osiągnięcia, „nie pozbawione subtelnej intuicji, trafnego estetycznie doboru elementów opisowych, lirycznych i dramatycznych", cechuje ponadto silne oparcie na analizie psychologicznej. Jadwiga Rytel w studium *Z problematyki gatunków literackich w prozie staropolskiej* wysunęła szereg postulatów badawczych, wyznaczających kierunek dalszych studiów analitycznych na temat teorii rozwoju najdawniejszej prozy polskiej. Praca Kazimierza Budzyka *Potocki-bajkopisarz* ukazała tego twórcę jako pierwszego u nas bajkopisarza w pełni nowożytnego, wysokiej rangi, który bajce nadał indywidualne oblicze w opozycji do tego, co istniało przed nim w zbiorach obcych, głównie łacińskich, i narodowych polskich. *Problemami dumy staropolskiej* zajęła się Ludwika Szczerbicka-Ślęk, wskazując, że miała ona charakter lamentacji rycerskiej oraz że dumy łączyły w sobie „cechy utworów literatury pisanej, tworzonej przez określoną indywidualność pisarską [...] z niektórymi cechami twórczości przekazywanej drogą ustnej tradycji". *Narodziny i rozwój nowelistyki w literaturze staropolskiej* przedstawiła w dobrze udokumentowanej rozprawie Teresa Kruszewska-Michałowska. Ukazując rolę i znaczenie dawnej nowelistyki w literaturze polskiej, odsłoniła jej pokrewieństwa literackie z innymi formami piśmiennictwa (np. z romansem, kaznodziejstwem, historiografią, pamiętnikarstwem). Pisząc o pokrewieństwach literackich nowelistyki zwróciła uwagę

zarówno na jej pochodność i wtórność, jak też na proces odwrotny, tj. oddziaływanie na twórczość epicką i dramatyczną. Dzięki temu podwójnemu spojrzeniu nowela staropolska zyskała nową, wyższą rangę w dziejach literatury i stała się przedmiotem wymagającym dalszych wszechstronnych badań.

Problematyki XVII-wiecznej dotyczy także rozprawa Barbary Otwinowskiej *Rola dydaktyki językoznawczej Komeńskiego w Polsce XVII w.*, w której autorka ukazała bezpośrednie i pośrednie wpływy znakomitego pedagoga w naszym kraju. Przedstawiony dowód, wykazujący, że „kierunek recepcji poszedł wyraźnie ku praktycznym rozwiązaniom dydaktycznym — tak zresztą, jak i w całej Europie, gdzie Komeński-dydaktyk zaćmił Komeńskiego-filozofa i językoznawcę" — wydaje się przekonywający, a rozprawę uznać należy za potrzebne przypomnienie o ważnej roli Leszna w życiu naukowym i kulturalnym Polski XVII wieku.

Wiek XVIII i literatura polskiego Oświecenia, w porównaniu z literaturą staropolską, mniej licznie były reprezentowane w tematyce zjazdowej. Zdzisław Libera przygotował referat pt. *Główne problemy kultury i literatury polskiego Oświecenia w świetle ostatnich badań*, w którym usiłował stworzyć syntetyczny obraz poglądów na Oświecenie w Polsce. Zbigniew Goliński w *Prolegomenach filologicznych do „Monachomachii* rozwinął problematykę edytorską, ale wyszedł daleko poza nią, włączając w obręb rozważań sprawy genezy utworu i jego interpretacji. Paulina Buchwaldówna opracowała *Twórczość satyryczną lat 1696—1733*. Wydobyła ona z rękopisów bardzo wiele nieznanych utworów, które poszerzyły krąg literatury satyrycznej okresu mało dotąd zbadanego, a poza tym wskazała na istnienie myśli krytycznej objawiającej się nie tylko w publicystyce, ale i w literaturze satyrycznej. Autorka zwróciła uwagę na związki satyry XVIII-wiecznej z satyrą w. XVII, pokazała również, jak przenikały do niej nowe problemy, które niosło ze sobą życie.

Rozprawa Teresy Kostkiewiczowej *Liryka i gatunki liryczne w poetykach polskiego Oświecenia* przyniosła kilka interesujących spostrzeżeń na temat zagadnień wymykających się na ogół z pola obserwacji badaczy literatury Oświecenia. Autorka dowodzi, że w XVIII w. literaturze stawiano cele ponadrodzajowe i ponadgatunkowe, które „niwelowały niejednokrotnie w świadomości teoretyków i twórców istotność wewnętrznych podziałów". To, zdaniem autorki, zaważyło na charakterze liryki, która wytworzoną w tym czasie normą intymności odróżniała się „od gatunkowo tożsamych utworów innych okresów literackich". *Normy stylistyczne polskiego klasycyzmu w świetle wariantów edytorskich poezji S. Trembeckiego i F. K. Dmochowskiego* omówiła Aleksandra Krupianka, dochodząc do wniosku, że wydawcy utworów obu poetów nie docenili najistotniejszych wartości ich poezji, jak sięganie do żywego języka, nawiązywanie do literatury staropolskiej oraz urozmaicanie języka i stylu rzadszym słownictwem. Problematyki późnego Oświecenia dotyczy rozprawa Zdzisława Skwarczyńskiego, który przekonywająco przedstawił wpływ „Wiadomości Brukowych" na *Iwana Wyżygina* Tadeusza Bułharyna. Studium Skwarczyńskiego stanowi dobry przykład zastosowania metody porównawczej, która wykazała, jak autor pierwszego rosyjskiego romansu moralno-satyrycznego, „wywiódłszy się ze szkoły pisarskiej »Wiadomości«, zdołał tym ideom nadać większą, niż to się udało jego towarzyszom z satyrycznego tygodnika wileńskiego, trwałość i zasięg obejmujący również Rosję". W obrębie tego samego okresu historycznoliterackiego mieszczą się również rozważania Juliana Maślanki *Antiquam exquirite matrem (Badania Chodakowskiego nad przeszłością Słowian).*

Przechodzimy z kolei do problemów romantyzmu polskiego. Próbę syntezy stanowi rozprawa Józefa Magnuszewskiego *Polski romantyzm a literatury zachodniosłowiańskie*, w której autor z właściwą sobie sumiennością przedstawił oddziaływanie polskiej literatury romantycznej na obszarze zachodniej Słowiańszczyzny, dochodząc do przekonania, że romantyzm polski odegrał widoczną rolę w historii literatur zachodniosłowiańskich i w ruchu narodowym Czechów, Słowaków i Łużyczan. Co więcej, był on „dla Słowian zachodnich zarazem wzorem i źródłem twórczych artystycznych inspiracji w ich własnych poczynaniach i poszukiwaniach, zapewniających im miejsce w literaturze i kulturze powszechnej"

Poza rozprawą Magnuszewskiego materiały kongresowe przyniosły szereg studiów szczegółowych i analitycznych. Charakter komparatystyczny posiada studium Marii Grabowskiej *Heine a literatura polska okresu romantyzmu*. Autorka dała tu odpowiedź na wiele pytań dotyczących recepcji Heinego w Polsce, przede wszystkim jego twórczości lirycznej. Ewa Warzenica zajęła się *„Powieściami romantycznymi" J. I. Kraszewskiego*, ukazując polskiego pisarza na tle wpływów J. P. Richtera, fantastyki Hoffmana i powieści grozy. Wincenty Danek w pracy *Sprawy słowiańskie w życiu i twórczości Kraszewskiego* przedstawił ogólny obraz rozwoju i zmian, jakie zachodziły w poglądach pisarza i w sposobach jego recepcji słowianofilskich idei, kończąc swój wywód wnioskiem, że „cokolwiek by można powiedzieć o różnych fazach rozwojowych słowiańskiej myśli Kraszewskiego, a nawet o błądzeniu po jej peryferiach i manowcach, jednemu zaprzeczyć nie można: nigdy nie kierowało pisarzem stronnicze uprzedzenie, ciasny interes klasowy czy też doktrynerski upór, ale zawsze miał na oku dobro całości narodu [...]". Artykuł Jana Wierzbickiego *Kraszewski w Chorwacji* daje obraz recepcji utworów polskiego pisarza w tym kraju.

Juliusz Kijas omówił *Powieści bałkańskie Michała Czajkowskiego*, stwierdzając, że „nie zajmują one poczesnego miejsca ani w jego twórczości, ani w naszej literaturze, tak pod względem ideowym, jak i artystycznym".

Mickiewiczem zajęła się jedna tylko praca, pióra Władysława Floryana: *Z badań nad Mickiewiczowską „Trybuną Ludów" (Struktura wydawnicza dziennika)*. Ta skrupulatna rekonstrukcja obrazu czasopisma była zadaniem niełatwym wobec rozproszenia się po świecie (Paryż, Wrocław, Genewa) dochowanych egzemplarzy.

Z problematyką romantyzmu polskiego wiąże się również rozprawa Mariana Jakóbca *U źródeł romantycznej ludowości niektórych literatur słowiańskich*, w której na szerokim tle porównawczym autor uwzględnił sprawy literatury polskiej, wskazując zarówno na mocno zakorzenione tradycje rodzime z epoki reformacji, Renesansu, Oświecenia, jak też na bodźce zewnętrzne (J. G. Herder), przy czym zwrócił uwagę na cechę szczególną: związek ludowości z procesem krystalizacji nowoczesnych narodów słowiańskich. Cecha ta wystąpiła najwcześniej w Polsce, jako następstwo wstrząsu przeżytego w okresie rozbiorów.

Zagadnienia teoretyczne nawiązujące do problematyki romantyzmu znalazły odbicie w szkicu Aleksandry Okopień-Sławińskiej *Wiersze nieregularne w poezji romantycznej*.

Druga połowa XIX i wiek XX dostarczyły sporo tematów obejmujących zagadnienia różnego rodzaju. W przeciwieństwie do rozpraw z dziedziny romantyzmu — nie zabrakło tu znakomitych nazwisk, jak Prus, Sienkiewicz, Orzeszkowa, Wyspiański. Rozprawy o Prusie, Orzeszkowej i Sienkiewiczu podobne są w swej podstawowej problematyce, dotyczą bowiem dziejów sławy znakomitych pisarzy, ich recepcji w kraju i za granicą. Janina Kulczycka-Saloni w interesującym

szkicu *Bolesław Prus w oczach potomnych* przedstawiła dzieje sławy autora *Lalki* w Polsce aż do naszych czasów, ukazując jej zmienne koleje w różnych okresach historii. Edmund Jankowski zaś pisząc o *Europejskim sukcesie Elizy Orzeszkowej* zebrał bogaty materiał, na którym zilustrował zasięg przekładów dzieł polskiej pisarki oraz wskazał rolę, jaką spełniły one i spełniają dalej, przenikając do wielu krajów europejskich. Również rozprawa Aliny Nofer *Sienkiewicz wczoraj i dziś* pokazuje, jak daleko rozeszła się sława autora *Quo vadis*, na ile języków przełożono jego dzieła, jak się przedstawia bibliografia jego utworów i jak żywe jest ciągle zainteresowanie Sienkiewiczem jako pisarzem, publicystą, człowiekiem. Inny charakter ma studium Janiny Kulczyckiej-Saloni o Włodzimierzu Spasowiczu. Jest to pierwsza większa próba portretu literackiego tej niezwykłej postaci, która odegrała niemałą rolę w stosunkach polsko-rosyjskich w drugiej poł. XIX stulecia. A postać to godna wszechstronnej charakterystyki. Wybitny uczony-prawnik, wspaniały obrońca sądowy, publicysta, historyk literatury i krytyk literacki, działacz polityczny, reprezentował ten typ kultury, która odeszła w zasadzie z XIX wiekiem. Polonistów interesuje on jako autor historii literatury polskiej, spod pióra którego wyszły również różnego rodzaju studia poświęcone pisarzom polskim oraz ich dziełom. Aniela Łempicka w rozprawie *Przygoda ideologiczna Stanisława Wyspiańskiego* ukazała twórcę *Wyzwolenia* w nowej perspektywie. „W kolejach zmagań Wyspiańskiego z intelektualnymi inspiracjami jego czasu wypadło mu przeżyć — czytamy w referacie — dramatyczną przygodę myśli". Przygodą tą stały się zmagania poety z myślą nietzscheańską, a „nietzscheański model bytu staje się dla niego objawieniem prawdy, urzeka rozmachem, bujnością i urodą wizji życia". Rozprawa Łempickiej przynosi nowe spojrzenie na Wyspiańskiego, stanowi podnietę do dalszych rozważań i dyskusji.

Młoda Polska jako prąd czy kierunek znalazła interpretację w rozważaniach Kazimierza Wyki. Rozprawa *Młoda Polska jako problem i model kultury* stanowi spełnienie dawniejszych zapowiedzi tego badacza. Wyka przedstawił stanowisko Ludwika Krzywickiego wobec modernizmu i Młodej Polski na podstawie rozrzuconych artykułów i wystąpień znakomitego socjologa. Wnioski, jakie się narzucają, dotyczą nie tylko roli Krzywickiego, nie docenianego jako krytyka literackiego, ale przede wszystkim charakterystyki modernizmu, „którego polska odmiana wygląda na najbardziej zbliżoną do jego wariantu na linii Berlin—Wiedeń". W syntetycznym ujęciu Teresa Dąbek-Wirgowa przedstawiła *Główne zagadnienia stosunków literackich bułgarsko-polskich w pierwszych dziesiątkach XX wieku.* Autorka wykazała, jak przelotne były w istocie wpływy modernizmu polskiego (Przybyszewski, Tetmajer), który przenikał do Bułgarii, a jak ważną rolę w stosunkach literackich polsko-bułgarskich odegrała działalność „Przeglądu Polsko-Bułgarskiego" i znakomita tłumaczka literatury polskiej Dora Gabe.

Spośród pisarzy dwudziestolecia międzywojennego i współczesnych tylko dwojgu poświęcone zostały specjalne rozprawy: Marii Dąbrowskiej i Bolesławowi Leśmianowi. Henryk Markiewicz omówił *„Noce i dnie" na tle polskiej tradycji powieściowej*, Michał Głowiński zanalizował *Dystychy balladowe Leśmiana.* Praca o *Nocach i dniach* wzbogaca wiedzę o powieści Dąbrowskiej, wydobywając z niej szereg wartości rozpatrywanych w perspektywie ciągłości historycznej polskiej prozy powieściowej. Autor poddaje skrupulatnej analizie stronę ideową, psychologiczną i artystyczną utworu, wskazuje przy tym na jego cechy odrębne i oryginalne. Tak np. „osią konstrukcyjną *Nocy i dni* nie są »dzieje upadku rodziny« ani dorastanie bohaterów do buntu społecznego czy rewolucjo-

nizmu", ale „proces wewnętrznego wyzwolenia człowieka od potrzeby gromadzenia i posiadania dóbr materialnych, od ciążącego nad nim »*idolum proprietatis*«". W studium Głowińskiego przedmiotem zainteresowania stał się dystych jako środek ekspresji poetyckiej. Wywody autora uzasadniają pogląd, że dystych stał się w poezji Leśmiana czynnikiem stylizacji ludowej, przy czym zyskał „nowe i bogate wyposażenie, uelastycznił się, nie tracąc swych ostro zarysowanych konturów. Dlatego właśnie twórczość Leśmiana wydaje się punktem kulminacyjnym w rozwoju dystychu".

Tak się przedstawiają prace historycznoliterackie przygotowane na Kongres czy z okazji Kongresu. Jak widać, jest to materiał obfity, przynoszący szereg nowych ustaleń, spostrzeżeń i stwierdzeń. Znamienny jest brak wielu znakomitych nazwisk, jak Mickiewicz, Słowacki, Norwid, Reymont, Żeromski (artykuł Edwarda Możejki *Stefan Żeromski w Bułgarii* sygnalizuje potrzebę opracowania problemu dziejów recepcji Żeromskiego poza Polską), autorzy unikali na ogół tematów syntetycznych, skłaniając się raczej ku zjawiskom nie opracowanym naukowo i rozważaniom analitycznym. Oprócz tematów historycznoliterackich w księgach i czasopismach wydanych z okazji Kongresu znalazły się jeszcze prace z zakresu folklorystyki, teorii literatury, historii kultury i edytorstwa.

W dziale literatury ludowej notujemy przede wszystkim rozprawę Juliana Krzyżanowskiego *Systematyka bajki polskiej*, w której autor uzasadnia znaczenie *Polskiej bajki ludowej w układzie systematycznym*, wydanej powtórnie w 1962 r. w zmienionej nieco postaci w stosunku do pierwotnej edycji. Czesław Hernas przedstawił dwie rozprawy: *Staropolska pieśń ludowa* i *Wiek prefolklorystyki polskiej. 1700—1800*. W pierwszej skupił uwagę na problemach źródeł i metodologii, wysuwając trudności, jakie powstają przed badaczami zajmującymi się dawną pieśnią ludową. Rozprawa druga przynosi nowe, nieznane materiały do dziejów folklorystyki w Polsce, wskazując, jak rozwijały się zainteresowania ludem i poezją ludową w XVIII wieku. Z zagadnieniami literatury ludowej łączy się praca Heleny Kapełuś, *Senniki staropolskie*. Autorka zajęła się zjawiskiem dotychczas nie opracowanym, a z wielu względów ciekawym, dotyczącym literatury popularnej, czy też straganowej, tak charakterystycznej dla staropolskiej kultury umysłowej. Bogdan Zakrzewski wreszcie przedstawił na zebraniu Kongresu referat *Śląska pieśń ludowa w zbiorach z okresu romantyzmu*[2], poszerzając wiedzę o literaturze ludowej nowymi materiałami.

Tematy teoretycznoliterackie wymagają oddzielnego omówienia, albowiem niektóre z nich należą już do dziedziny badań specjalistycznych, luźno związanych z problematyką historyczną. Dlatego też ograniczymy się tu tylko do zasygnalizowania charakterystycznych zagadnień, bez ambicji ich wyczerpania i dokładniejszego omówienia. Tom prac *Z teorii i historii literatury* zawiera rozprawy historycznoliterackie, studia z pogranicza oraz teoretyczne nawiązujące do panujących dzisiaj tendencji w nauce. Janusz Sławiński wystąpił jako autor dwóch rozpraw: *Awangardowe rozumienie poezji jako języka w języku* i *Funkcje krytyki literackiej*. Hanna Maria Małgowska zajęła się próbą typologii reportażu w okresie Dwudziestolecia (*Gatunki reportażowo-dziennikarskie okresu Dwudziestolecia*), Aleksander Bereza w rozprawie pt. *W kręgu „walki"* rozpatrzył problematykę stylizacji na przykładzie groteski Sławomira Mrożka oraz wybranych utworów polskich pisarzy powojennych. Jan Trzynadlowski zarysował próbę poetyki *science fiction*, ukazując na odpowiednich przykładach cechy tego

[2] Praca ta ukazała się jako osobna publikacja (Wrocław 1962).

żywotnego, znajdującego się w pełnym rozwoju gatunku literackiego. Rozprawa Henryka Markiewicza *Realizm, naturalizm, typowość* przedstawia historię tych terminów, rozpatrując je na szerokim tle porównawczym. Zagadnieniem monologu radiowego zajął się Józef Mayen w studium *O dialogicznym napięciu monologu radiowego.* Poza tym szereg rozpraw z zakresu teorii literatury języka artystycznego przyniósł specjalny zeszyt „Pamiętnika Literackiego"; oto ich wykaz: Maria Dłuska, *Między prozą a wierszem*; Maria Żmigrodzka, *Problem narratora w teorii powieści XIX i XX wieku*; Lucylla Pszczołowska, *Z zagadnień składni w utworze wierszowanym*; Zdzisława Kopczyńska, *Polska strofa oktawowa*; Anna Wierzbicka, *Lingwistyczne narzędzia w stylistycznej analizie szyku wyrazów.*

Odrębną grupę tematyczną tworzą rozprawy Konrada Górskiego i Stanisława Grzeszczuka poświęcone problemom onomastyki. Rozpatrując zagadnienia *Onomastyki w literaturze polskiej XIX i XX wieku* Górski zarysował ogólną problematykę, wskazując na jej złożony charakter. Albowiem chodzi tu o środek estetycznego działania, który jest „zależny od tradycji literackiej, od ogólnego klimatu duchowego i artystycznego epoki i od pozaliterackich czynników kulturalnych". Grzeszczuk zaś w rozprawie *Przedmiot i zadania nazewnictwa literackiego* zajął się teoretyczną stroną zagadnienia, wyróżniając dwa kierunki badawcze: opisowy i historyczny, z których pierwszy dotyczy sposobu konstruowania nazw i ich strony językowej oraz walorów ekspresywnych, drugi natomiast obejmuje problematykę przemian historycznych materiału nazewniczego w dziejach literatury.

Problemy edytorstwa naukowego znalazły odbicie w pracach Konrada Górskiego: *Zarys rozwoju tekstologii polskiej* oraz *Zasady opracowania aparatu krytycznego do wydania „Dzieł wszystkich" Adama Mickiewicza.*

Tak w ogólnym zarysie przedstawia się polski dorobek wydawniczy związany z V Międzynarodowym Kongresem Slawistów. Spośród prac przedstawionych na Kongresie, o ile mi wiadomo, dotychczas nie zostały ogłoszone drukiem jedynie trzy, mianowicie: Jerzy Starnawski, *Mickiewicz w oczach poetów słowiańskich*; Vilim Frančić, *Wyspiański wśród Słoweńców;* Samuel Fiszman, *Problem historyzmu w polskiej i rosyjskiej literaturze romantycznej.*

Jak wygląda polonistyka literacka w ujęciu przedstawicieli ośrodków zagranicznych? Nie wszystkie referaty zostały wygłoszone (np.: R. Heltberg ⟨Dania⟩, *Pewne motywy w polskiej literaturze preromantycznej* i Jean Bourrilly ⟨Francja⟩, *„Le voyage en Orient" de Słowacki*). Ale zarówno te, które przedstawiono na Kongresie, jak i te, które znalazły odbicie jedynie w publikacjach, świadczą o dość szerokiej skali zainteresowań literaturą polską. Podobnie jak w polskiej nauce o literaturze, wysuwają się na plan pierwszy zagadnienia szczegółowe, przeważnie o charakterze porównawczym, bądź też dotyczące recepcji czytelniczej. Na tym tle ogólnym wyróżniało się wystąpienie Jerzego Pietrkiewicza (Wielka Brytania), który scharakteryzował całość literatury polskiej w kontekście europejskim.

Uczeni radzieccy przygotowali szereg interesujących rozpraw i referatów, dotyczących głównie kontaktów i związków literackich między Polską a Rosją, Ukrainą i Białorusią. O związkach literatury rosyjskiej XVIII w. z literaturami słowiańskimi mówił ciekawie P. N. Berkow[3]; J. Werwes, J. Bułachowska i W. Wiedina opracowali ukraińsko-polskie związki w XX wieku. Poza tym

[3] П. Н. Берков, *Русская литература XVIII века и славянские литературы. Исследования и материалы.* Москва—Ленинград 1963.

E. Cybienko ogłosiła dwie rozprawy źródłowe: *Bolesław Prus i literatura rosyjska* oraz *Eliza Orzeszkowa i literatura rosyjska*[4]. Na temat białorusko-polskich stosunków literackich w XIX w. ukazało się studium A. Łojki i N. Perkina[5], uwydatniające współpracę polskich i białoruskich przyjaciół.

Poloniści czechosłowaccy podzielili się również wynikami swoich badań nad literaturę polską. Karel Krejčí opublikował rozprawę o heroikomicznej genezie *Pana Tadeusza*[6], a w referacie kongresowym omówił wielką epikę w literaturach słowiańskich w. XIX, charakteryzując również poezję polską. Otokar Bartoš, przedstawiając referat *O groteskowej satyrze w literaturach słowiańskich XX wieku*, uwydatnił rolę Gałczyńskiego i Mrożka.

Slawiści z Jugosławii przygotowali dwa referaty: Djordje Živanović mówił o polonofilstwie wśród Serbów i Chorwatów w pierwszej poł. w. XIX, Stojan Subotin zaś przedstawił Sienkiewicza w serbskiej literaturze i publicystyce. Polskiej literatury dotyczył również temat pracy Z. Malicia: *Powieść polityczna Mirosława Krleży i Juliusza Kadena-Bandrowskiego.*

Alois Hermann z NRD mówił o studenckich czasach i działalności nauczycielskiej Lindego w Lipsku.

Historię literatury polskiej Stanów Zjednoczonych reprezentowali Mieczysław Giergielewicz i Harold Segel. Pierwszy rozwinął paralelę: *Prus—Gonczarow*, drugi wygłosił wykład pt. *Mickiewicz i kasyda arabska.* Ukazała się też rozprawa Zbigniewa Folejewskiego o prozie Norwida i poetyce jego noweli[7].

Oto polonistyka literacka V Międzynarodowego Kongresu Slawistów: obfite materiały, dużo dobrej woli, wiele włożonej pracy. Nie przeceniając znaczenia i wartości dorobku naukowego, trzeba jednak dostrzec i podkreślić bogactwo problematyki. Chociaż Kongres nie przyniósł osiągnięć rewelacyjnych — na pewno przyczynił się do dalszego upowszechnienia wiedzy o literaturze polskiej wśród obcych, pogłębił przekonanie o potrzebie trwałych kontaktów naukowych i ugruntował dobrą atmosferę współpracy międzynarodowej.

Zdzisław Libera

2. SEKCJA LINGWISTYCZNOLITERACKA

Sekcja lingwistycznoliteracka w programie Kongresu Slawistów istnieje od niedawna. Została wprowadzona do programu IV Międzynarodowego Kongresu Slawistów na propozycję grupy Polaków. Jej treścią miały być zagadnienia lingwistycznie rozumianej poetyki wraz z zagadnieniami praktycznymi, które mogą być rozwiązywane tylko w oparciu o znajomość językowej formy utworu literackiego, a więc wraz z takimi zagadnieniami, jak problemy tekstologii i problemy przekładu.

---

[4] Е. З. Цыбенко: 1) *Болеслав Прус и русская литература.* „Вестник Московского Университета", 1963, серия VII: Филология, Журналистика, nr 4. 2) *Элиза Ожешко и русская литература.* „Славянская Филология", 1963, z. 5.

[5] А. А. Лойка, Н. С. Перкин, *Беларуска-польскія літаратурныя ўзаемасувязі ў XIX ст.* Мінск 1963.

[6] K. Krejčí, *Heroikomiczna geneza „Pana Tadeusza" i „Eugeniusza Oniegina".* Z czeskiego przetłumaczył A. Sieczkowski. „Pamiętnik Literacki", 1963, z. 2—3.

[7] Z. Folejewski, C. K. *Norwid's Prose and the Poetics of the Short Story.* W publikacji zbiorowej: *American Contributions to the Fifth International Congress of Slavists, Sofia 1963.* The Hague. Mouton et Co.

Wówczas w programie IV Międzynarodowego Kongresu Slawistów na treść obrad tej sekcji złożyła się niewielka grupa referatów, czy to przeniesiona z innych sekcji, czy to specjalnie dla tej sekcji opracowana, jak dwa referaty polskie: *Miejsce nauki o wierszu w literaturoznawstwie* (Maria Renata Mayenowa) oraz *Miejsce nauki o wierszu w językoznawstwie* (Maria Dłuska).

Sekcja zyskała stałe prawo obywatelstwa w programach obrad i na V Kongresie jej referaty stanowiły już pokaźny zespół 47 prac. Trzeba jednak powiedzieć, że jej młodość sprawia, iż przydział referatów do tej sekcji zależy co najmniej w równej mierze od sytuacji organizacyjnej, jak od treści referatu. Referaty bowiem o treści typowo przynależnej do tej sekcji znalazły się w sekcjach innych (przede wszystkim w sekcji folkloru), jeśli referent reprezentował instytucję, w której ta problematyka nie jest organizacyjnie wydzielona.

Jakkolwiek by się rzeczy miały, dużą grupę 47 referatów, reprezentujących różne tradycje oraz języki naukowe i etniczne, trudno jest omówić na kilku stronicach, trudno nawet przemyśleć i opanować. Jedno da się stwierdzić z pewnością: przodujące pod względem zarówno jakości, jak ilości były referaty z zakresu nauki o wierszu. Ilustruje to już ich liczba: spośród 47 referatów 14 poświęcono wierszowi. Nie byłoby w tym nic dziwnego — ta od dawna związana z językoznawstwem, najłatwiej dająca się sformalizować dziedzina wiedzy o formie literackiej dysponuje najbogatszą tradycją. To co było interesujące, to zjawisko pewnego wspólnego ogólnego kierunku zainteresowań, które charakteryzowało ten typ referatów. Na czoło mianowicie wysuwało się zagadnienie wiersza i treści, rozumiane w sposób bardzo różnorodny: czy to jako zagadnienie formatu wiersza i pojemności składniowej, czy to jako zagadnienie semantycznej funkcji specyficznie wierszowej intonacji, czy wreszcie jako pokaz możliwości semantyczno-ekspresywnych struktury rytmicznej jednego utworu. W ramach tej szerokiej problematyki znalazło także wyraz zainteresowanie dla metrycznego cytatu i metrycznej aluzji.

Inna cecha charakterystyczna współczesnej problematyki wersyfikacyjnej przejawiła się również w znacznej grupie referatów. Jest to mianowicie próba uściślenia badań w tej dziedzinie przy pomocy metod matematycznych. Trzeba powiedzieć, że jest to dziedzina szczególnie podatna zarówno dla matematycznego modelowania, jak i dla metod probabilistycznych. Jak dotąd, wydaje się, że pozytywne efekty osiągnięto raczej w tym drugim zakresie. Próba modelowania wiersza pokazana przez jednego z gospodarzy Kongresu operowała — tak się wydaje — zbyt apriorycznymi kategoriami, nie odpowiadającymi rzeczywistemu charakterowi niedostatecznie znanego materiału językowego.

Obok zagadnień wiersza drugie co do liczebności zagadnienie to problem stylu. W tym zakresie, w którym do porozumienia i wytworzenia wspólnego języka jest jeszcze bardzo daleko, zarysowały się dwa nieco różne typy zainteresowań. Jeden typ, reprezentowany głównie przez slawistów czeskich, jest kontynuacją ich dawnych tradycji i silniejszy nacisk kładzie na zagadnienia stosunku języka literatury do języka literackiego, mieszania się różnych funkcyjnych stylów w literaturze współczesnej itd. Słowem, jest to problematyka bardzo wyraźnie formułowana na bazie stylistyki lingwistycznej. Jej głównym teoretycznym przedmiotem jest stosunek języka dzieła sztuki do języka istniejącego poza dziełem sztuki. W tym zakresie jest to próba przeformułowania dawnej opozycji: język poetycki — język literacki, próba jej osłabienia.

Inną tradycję reprezentują prace z kręgu jugosłowiańskiego. Kongres wyraźnie pokazał istniejące w Jugosławii środowisko, na czele którego stoi prof. Ivo Frangeš, środowisko nacechowane wyraźnymi zainteresowaniami dla formy literac-

kiej. Kultywuje ono prace dotyczące raczej bezpośrednio języka pisarzy jako indywidualności twórczych, dotyczące ukształtowania określonych tekstów, a nie dyrektyw czy norm języka literackiego i stylów literackich.

Jest rzeczą pożałowania godną, że w Związku Radzieckim w tym zakresie, w którym w latach trzydziestych powstały studia tak wielkiej miary, o takim ładunku teoretycznym, jak prace Wołoszynowa, Bachtina i Winogradowa, nie widać żadnej kontynuacji nakreślonej wówczas problematyki, która teorię prozy postawiłaby od razu na właściwym poziomie. Trzeba też powtórzyć, że w tym zakresie do elementarnego nawet porozumienia i wytworzenia wspólnego języka między lingwistami słowiańskimi jest jeszcze daleko.

Na tym tle charakterystyka polskiego udziału w tej sekcji musi wypaść chyba pozytywnie. Zespół ludzi, który tam prezentował swoje osiągnięcia, tworzyli w pierwszym rzędzie badacze młodzi, co świadczy o rosnącym w Polsce zainteresowaniu dla tej właśnie problematyki. Problematyka przedstawiona przez polskich uczestników wskazywała na ich zainteresowania kwestią pojemności semantycznej formy wiersza i dotyczyła indywidualnej realizacji formy tylko w sensie egzemplifikacji. W zakresie metod matematycznych — jak sądzę — po stronie polskiej były próby najbardziej dojrzałe (np. Jerzy Woronczak, *Zasady budowy wiersza „Kroniki Dalimila"*). Jest rzeczą charakterystyczną, że z tego punktu widzenia grupę polską cechowały raczej zainteresowania statystyczne niż zainteresowania dla tych możliwości, które by ewentualnie mogła wnieść teoria informacji.

Ten stan rzeczy wskazuje, że przynajmniej w jednej dziedzinie: w dziedzinie metryki, dojrzeliśmy do poważnych prac o całościowym i syntetycznym charakterze, w wyniku których mogłaby powstać porównawcza metryka słowiańska, i że prace te mogłyby być przedmiotem wysiłku slawistów wielu krajów.

Maria Renata Mayenowa

15-LECIE INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH PAN

W dniu 27 listopada 1963, w związku z 15-leciem Instytutu Badań Literackich, odbyło się w Sali Lustrzanej Pałacu Staszica w Warszawie nadzwyczajne posiedzenie Rady Naukowej Instytutu, będącego jedną z najstarszych placówek naukowych Polskiej Akademii Nauk.

Na posiedzenie — oprócz członków Rady Naukowej i pracowników Instytutu — przybyli liczni goście, wśród nich zaś prezes Polskiej Akademii Nauk prof. dr Janusz Groszkowski, minister szkolnictwa wyższego mgr inż. Henryk Golański i prof. dr Tadeusz Kotarbiński.

Zebranie zagaił zastępca przewodniczącego Rady Naukowej IBL prof. dr Zenon Klemensiewicz, podkreślając w krótkim przemówieniu „osobliwy, odświętny i uroczysty" charakter chwili i witając serdecznie obecnych na sali. Mówiąc o ważnej, przełomowej decyzji powołania do życia takiego ośrodka badań literaturoznawczych, jakim jest utworzony w r. 1948 Instytut Badań Literackich, prof. Klemensiewicz stwierdził, że programowym zadaniem tej placówki było wypełnienie braków, które cechowały życie polonistyczne pierwszych dziesięcioleci naszego wieku: braku programowego, systematycznego, konsekwentnego i stałego podnoszenia poziomu naukowego na miarę osiągnięć światowych; braku koordynacji wybitnych nieraz, ale indywidualnych sukcesów poszczególnych badaczy; braku szybkiej publikacji cennych osiągnięć; braku wreszcie selekcji, mobilizacji i kształcenia młodych, zdolnych pracowników, którzy w nowoczesny sposób umieliby podjąć